

and writing papers, which highlighted the ancient origin of the Ukrainian language and its powerful artistic potential («Notes on the South Russian Language» (1839); «Spelling of the South Russian Language or Dialect» (1848).

The author of the article concludes that the work of Metlynsky within Ukrainian philology and culture was necessary and timely.

Key words: Ambrose Metlynsky, Kharkiv University, Kharkiv Romantic School, Ukrainian folkloristics.

УДК 821.161.2:82-12

Галина Волощук (Коломия)

НЕОРОМАНТИЧНА ПОЕТИКА ДРАМАТИЧНОЇ ПОЕМИ УЛЯНИ КРАВЧЕНКО «НА ВИЗВОЛЬНОМУ ШЛЯХУ»

У статті здійснено спробу охарактеризувати тематико-проблемні вектори драматичної поеми Уляни Кравченко «На визвольному шляху». Значне місце у статті відведено аналізу «нащипання» з виразним акцентом на ролі «вищої одиниці» (у поемі) та визначенню спроби авторки змодельовати апокаліпсис трагічної сучасності. Проведено типологічні паралелі твору Уляни Кравченко з драматичною поемою «Сон української ночі» Василя Пачовського та поемою «Гайдамаки» Тараса Шевченка, відображено ключові риси неоромантичного за стилевим наповненням художнього мислення письменниці.

Ключові слова: драматична поема, нащипання, неоромантична поетика.

У праці «Українська драматична поема: проблематика, жанрова специфіка» (1984) відома дослідниця цього жанру Л. Дем'янівська зазначає, що «лише поодинокі «смільвиці» звертались і звертаються до цієї складної форми (драматичної поеми. — Г. В.). І вже зовсім винятковим є факт, коли поет довго працює в цьому жанрі, творячи, по суті, свою модифікацію форми [2, с. 15]». Це твердження вченої, на наш погляд, по-особливному проливає світло на причини лише одноразового звернення Уляни Кравченко до жанру драматичної поеми.

По-перше, така драматична форма під силу лише поетам, мисленнева сфера яких зорієнтована на ліричну тональність, експресію і загострене відчуття драматизму ситуації, що властиве творчій манері Уляни Кравченко. По-друге, для тривалої розробки цього жанру потрібне не лише відповідне художнє чуття, а й набутий досвід сприймання, оцінки й спроб творення художньої форми, яка, з одного боку, лірична за типом мовлення, а з другого, — драматична за способом представлення дії через діалоги, монологи й полілоги.

Намагання Уляни Кравченко зробити свій внесок у розвиток тогочасної галицької драматургії твором «На визвольному шляху» відповідало ліричному типові її художнього мислення. Загалом же час написання п'єси «На визвольному шляху» — 1921 рік — був періодом великої активності політичного життя на Україні. Як відомо, дуже актуальними для тодішніх письменників громадянського чину, до яких сама авторка в мемуарах зараховувала себе, стали проблеми визвольних змагань 20-х років у двох, на жаль, розділених поміж різними державами частинах нашого краю. За твердженням В. Липинського, у 20–30-х рр. ХХ століття в політичних колах справжніх українців сильно відчуваються впливи ідеї про роль історичної особи («вищої одиниці»), а не натовпу в процесах націотворення [5]. Немовби конкретизуючи витоки такого явища, Г. Лужницький у праці «Галицька драматургія між двома світовими війнами» писав: «Відчутними були не лише західноєвропейські віяння, відбувалося водночас звернення до старої історичної української драми, у тому числі — релігійної» [6, с. 178].

Характеризуючи в цілому розвиток драматургії у 20–30-х роках ХХ століття на так званій Великій Україні, один із співавторів нового підручника «Історія української літератури ХХ століття» (1993) Т. Свербилова зазначає: «невід’ємною рисою літературної драматургії стає поєднання вічних аспектів буття із замордованим «нащипанням». Але це синтез тільки першого щабля. Найістотнішим у літературній драматургії цієї доби є інший синтез — химерне поєднання апокаліпсису сучасності з обов’язково присутньою надією на перемогу колективних форм буття [3, с. 662]».

Драматична поема «На визвольному шляху» Уляни Кравченко цілком вписується в означені дослідниками тематико-проблемні вектори розвитку драматургії 20–30-х років ХХ століття. Як не дивно, є у ній і «нащипання» з виразним акцентом на ролі «вищої одиниці», і спроба змодельовати апокаліпсис трагічної сучасності крізь призму сприймання кількох груп українського населення (іншими словами — натовпу, який супроводжує національних лідерів — керівників січового стрілецтва, денікінського, махновського, петлюрівського й інших загонів). Авторська позиція у цій складній політичній ситуації однозначна й відчутно патріотична: йдеться про вільну соборну Україну, яку всі мріють спільно відвоювати у Росії.

Люди: Жити раз без Московина —
хай буде нам ціль одна!

Кобзар: Сила є в вас — є й любов,
лиш здвигніте згоди храм.

Мужики: Воля хай буде наш зов!
Згода – ключ до волі брам!

Молоді: Заспівайте, батьку, нам.

Кобзар: Що співати, діти, вам?
З жалю рвуть ся срібні струни...
Вороги кладуть до труни
нас — живу Україну!

Молоді: Хай живе нам Самостійна! [4, с. 39].

Нестримна народна визвольна стихія зображена в аналізованому творі, як у Шевченкових «Гайдамаках». Зокрема, самій боротьбі передують в драматичній поемі народні збори на площі, де співає кобзар, і під звуки церковних дзвонів збираються усі охочі до спротиву «кацапам».

Андрій: Знов козацька пісня лунає степами,
знов та пісня кличе на герць з ворогами.

Козак: Мій зов — любов!
За край цей мій
життє і кров!
Іде Махно! А з ним і ми всі,
хоч в ад на дно... життє дамо.

Козаки: Пісня люду... звуки дзвонів
звуть нас: зброю у долоні!
Чуйте голос — дзвонів мову
таєднайтеся до зову [4, с. 23–26].

Споріднює драматичну поему Уляни Кравченко з «Гайдамаками» й романтичний пафос стихійної боротьби народу проти своїх гнобителів, для якої придатними стають навіть гострі коси, вила, ножі; дарма, що вони не рівняються з новітньою зброєю, головне — щоб були «свячені».

Мужик: Це на військовій справі
на кровавий день розправи.
Нам, старим, на герць шалений
Треба кіс... і тих «свячених»... [4, с. 34].

Однак іншим, ніж у Т. Шевченка, є образ народного лідера — Андрія, спротив котрого, на відміну від Галайди, спричинений не особистою кривдою, а усвідомленням народної неволі,

глибоким розумінням власної місії: підняти народ до боротьби, повести його за собою у вир битви, незважаючи на тривогу коханої Марусі, яка передчуває його загибель. Врешті впевненість Андрія передається і дівчині, так що вона теж стає схожою на сильну духом неоромантичну героїню.

Маруся: Ох, ні, якби ти не йшов
в бій за Україну,
то б, либонь, моя любов
щезла в сю хвилину.
Йди — ярмо із Неї скинь! [4, с. 30].

Аналізуючи цей твір Уляни Кравченко, можна також провести певні типологічні паралелі з драматичною поемою «Сон української ночі» В. Пачовського. Знайомство письменниці з щойно названою «драмою для читання» красномовно засвідчує третя дія («Кузня»), де так само основна інтрига розгортається навколо того, встигнуть чи не встигнуть ковалі підготувати зброю для повстанців. Тільки якщо у В. Пачовського ця картина більш символічна й містична, то в Уляни Кравченко — наповнена конкретикою та усвідомленням потреби подолати труднощі для досягнення мети, що загалом відповідає неоромантичним стильовим тенденціям.

Коваль: Оглушив мене вже стук,
та й не маю я сто рук!
Люди: Не шкодуй своїх ти рук
на рід визволяти з мук!
Та, щоб сон не брав ся нас,
заспіваймо, брате, враз.
Гей, співаймо всі гуртом!
Остогид вже нам псалом,
хоч мордують нас злодії,
не для нас плач Єремії [4, с. 37].

Найяскравіші апокаліптичні акценти в драматичній поемі Уляни Кравченко «На визвольному шляху» пов'язані з постатями колишніх двох коханих — стареньких кобзаря і ворожка, які, випадково зустрівшись напередодні визвольних змагань, намагаються за допомогою містичних дій дізнатися розв'язку всенародного повстання. Візія, яку переповідає ворожка, схожа за своєю символікою, з одного боку, з картиною затемнення сонця в «Слові о полку Ігоревім» і символом євшан-зілля з Галицько-Волинського літопису, з іншого, — з Одкровенням Йоана Богослова. А це, по-перше, говорить про ще один образно-мотивний збіг із драматичною поемою «Сон української ночі» В. Пачовського, а по-друге, — про глибоку вкоріненість художнього мислення поетеси в українську літературну традицію й біблійно-апокрифічні сказання.

Ворожка: Немає зір на неба стелі...
Не зорі — в темі горять шрапнелі,
горять... руйнують нам оселі...
Кобзар: На серце камінь ляг великий,
жах огортає душу дикий...
О, лікарко, ворожко — мати,
дай з книги долі правду взнати.
Ворожка: Для нас лиш попіл... кров... руїни...

Колись... на нивах, кров'ю злитих,
в степах, підковами розритих,
засіяних синів кістями,
чар-зілле зійде в дні весни... [4, с. 45–47].

Цікаво, що, осмислюючи побачене, кобзар і ворожка беруть на себе величезну відповідальність: вони вирішують не попереджати людей про фатальний кінець теперішніх

визвольних змагань, щоб не вбивати незламний дух народу і цим готувати метафізичний ґрунт для наступних поколінь українців, які, збагнувши подвиг попередників, теж піднімуться колись на боротьбу і врешті все-таки переможуть лютого ворога.

- Ворожка: Ах, злинь на шпиль! Що мить? Що вік?
Усе одно... Час має час...
Добро прийде, хоч не для нас...
Народ тривкий — не чоловік...
- Кобзар: Та правда не доступна всім!
А що скажу від тебе їм?!
Чи маю лиш на гуслі грати...
- Ворожка: Огненне слово мусиш їм сказати.
Мовчи про трупи... про руїни...
про безталанне України.
Хай йдуть в огонь, мов у танець,
А прийде ворогам кінець! [4, с. 48].

Таке глибоке розуміння метафізики національної свободи, яке виявляє ворожка й пробує передати його суть кобзареві як сукупному образу будителя української душі, настановує нас знову на роздуми про «філософію чину», втілену в художньому наративі Уляни Кравченко. Як людина високого патріотичного чуття і обов'язку, письменниця в драматичній поемі проникливо висловила ту думку, яку пізніше проартикулював у науковій праці Г. Лужницький: «Кожен письменник є виявом збірноти, волею чи поневолі, [...] будучи індивідуалістом у своїй основі, стає власністю збірноти й говорить в імені цієї збірноти [7, с. 77]».

В аналізованому тексті наявне й пряме апокаліптичне відсилання: люди, які зібралися в кузні перед боєм, роздумують над часом, коли їм довелось жити й боротися. При цьому лютий ворог — Московина — постає в їхній уяві як Антихрист, що тримає в своїх руках бич Сибіру й Азії. У такому тлумаченні виразно проступає знана ідея європейського коріння українського народу й азійських джерел російської нації*.

- Третій: Волі треба нам, мов криця,
щоб за кріс взяла десниця,
бо сказив ся лютий ворог:
хоче нас розтерти в порох...
- Четвертий: Гей, від диму сонце тьмить ся,
люди гинуть... світ валить ся...
- Інший: Справді: «Бліз прі дверях єсть...
бліз грядущий Антихрист!».
- Інший: Азії — Сибіру дич
Свій держить над нами бич;
і бере – грабує хліб,
і худобу, і одержу,
і селом несе пожежу,
а людині гріб! [4, с. 38].

Подібний ракурс зображення російсько-радянської влади буде особливо характерний вже для дещо пізнішої літератури української діаспори (маємо на увазі романи «Жовтий князь» Василя Барки, «Сад Гетсиманський» Івана Багряного, «Марія» Уласа Самчука і, безумовно, поезію Євгена Маланюка). Те, що Уляна Кравченко, до певної міри, випереджує свою епоху і

* Наприклад, В. Янів пише: «В Україні із зарання історії народна воля стоїть понад князівським правом», а у Московії навпаки існувало намагання «дати міцність і формальну суцільність своїй землі» в особі монарха. Протиставлення Сходу і Заходу відповідає антитезам «пасивізм і динамізм», «колективізм й індивідуалізм». «Індивідуальність видається Сходові празлом, від якого треба звільнитися, щоб досягти щастя». З індивідуалізму випливає «почуття активної відповідальності за спільноту», «охота випроводити спільноту на правильний шлях», «відчуття особистої гідності й честі». На Сході відповідальність за спільноту — «це охота посвятитися за інших» [8, с. 22, 171–173].

наважується так осмислювати жахливі сторінки визвольної війни українців у 20-х рр. ХХ ст., свідчить про неабиякий рівень її художнього чуття і виключно патріотичну громадянську позицію.

В основі драматичної поеми «На визвольному шляху» лежить іманентний для мислення Уляни Кравченко фольклорно-міфологічний паралелізм: події у творі структуруються відповідно до природного циклу (назрівання повстання відбувається навесні, підготовка до нього — влітку, самі битви — восени, а поразку символізує зима). У зв'язку з таким композиційним рішенням подія визвольних змагань українців сприймається як певний окремий цикл кругообігу національної ідеї, а сам народ — як єдиний у просторі та часі організм. Бо, як влучно зазначає Р. Гальцева, «етапи життя організму — народження, цвітіння, згасання, смерть чи природний кругообіг пір року: весна, літо, осінь, зима — проектуються на життя культури [1, с. 14]».

Отже, драматична поема «На визвольному шляху» Уляни Кравченко — цікавий і репрезентативний у її доробку художній текст, який засвідчує вдалу спробу авторки творити в драматичному роді літератури. Проблемно-тематичний комплекс порушених у поемі питань цілком відображає ключові риси неоромантичного за стилем наповнення художнього мислення письменниці (ліризм, апологетизація національної ідеї, а особливо — концепту лідера, творчі перегуки з українською класикою і Біблією).

Список використаної літератури:

1. Гальцева Р. А. Западноевропейская культурфилософия между мифом и игрой: [вступительная статья к работе О. Шпенглера «Закат Европы»] / Р. А. Гальцева // Самосознание европейской культуры XX века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе. — Москва: Политиздат, 1991. — С. 8–22
2. Дем'янівська Л. С. Українська драматична поема: проблематика, жанрова специфіка / Л. С. Дем'янівська. — К.: Вища школа, 1984. — 159 с.
3. Історія української літератури ХХ століття: у 2 кн.: Навчальний посібник. — Кн.: 1910–1930-ті роки / за ред. В. Г. Дончика. — К.: Либідь, 1993. — 784 с.
4. Кравченко У. На визвольному шляху: [картини] / Уляна Кравченко. — Коломия: Накладом «Загальної Книгозбірні», 1930. — 80 с.
5. Липинський В. К. Релігія і церква в історії України / В'ячеслав Липинський. — Нью-Йорк: Булава, 1956. — 112 с.
6. Лужницький Г. Галицька драматургія між двома світовими війнами // Лужницький Г. Вибране: Історичні драми, наукові праці; [упоряд. С. І. Хороб] / Григорій Лужницький. — Івано-Франківськ: Плай, 1998. — С. 178–183.
7. Лужницький Г. Син землі: [У сторіччя народин найвизначнішого співця землі української Василя Стефаника (1871–1936)] / Григорій Лужницький // Календар-альманах «Провидіння». — Філадельфія, 1971. С. 77–82.
8. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології: [упорядник М. Шафовал] / Володимир Янів. — 2-ге вид., перероб. і доповнене. — К.: Знання, 2006. — 341 с.

Neoromantic Poetics of a Dramatic Poem by Uliana Kravchenko «On the Path to Liberation»

The article deals with the thematic and-dramatic vectors of the problems reflected in the poem «On the Path to Liberation» by Uliana Kravchenko. «National questions» discussed in the poem are paid special attention in this article. The role of a «higher unit» is stressed and the writer's attempted to simulate the apocalypse of her tragic contemporaneity is revealed in the paper. The typological parallels between the poem by Uliana Kravchenko, the dramatic poem «A Dream of a Ukrainian Night» by Vasyl Pachovsky, and the poem «Haydamaky» by Taras Shevchenko are outlined in the article. The key features of Uliana Kravchenko's neoromantic style are studied.

Key words: dramatic poem, national questions, neoromantic poetics.